

Nd.

508. Frumvarp til laga

[249. mál]

um afborgunarkaup.

(Lagt fyrir Alþingi á 100. löggjafarþingi 1978—79.)

1. gr.

Það eru afborgunarkaup samkvæmt lögum þessum, þegar lausafjárkaup fara fram með þeim hætti, að kaupverðið greiðist í hlutum og einn eða fleiri hlutar þess falla í gjalddaga, eftir að söluhluturinn hefur verið afhentur kaupanda og seljandi hefur áskilið sér rétt til þess að endurheimta hlutinn, ef kaupandi efnir ekki skuldbindingar sínar eða hefur áskilið sér eignarrétt að hlutnum, þar til greiðsla hefur verið innt af hendi að fullu eða að hluta.

Ef kaupverðið er að öllu eða einhverju leyti greitt með lánsfé, sem kaupandi hefur vegna kaupanna fengið fyrir milligöngu seljanda eða með vitund hans frá einhverjum þeim, sem seljandi hefur fjárhagsleg tengsl við, skal afborgun af láninu skoðast sem afborgun kaupverðs.

Leigusamningar eða samningar, þar sem greiðslan annars er endurgjald fyrir notkun hlutar, teljast einnig afborgunarkaup, ef ætla má, að fyrirhugað hafi verið, að viðtakandi hlutar öðlist eignarrétt að honum.

Ákvæði 2. og 3. mgr. eiga ekki við um samninga, sem gerðir eru um atvinnutæki eða milli tveggja eða fleiri atvinnurekenda.

Afborgunarverð er samkvæmt lögum þessum samanlagðar umsamdar greiðslur kaupanda.

2. gr.

Seljandi getur ekki svo gilt sé áskilið sér eignarrétt að söluhlut eða rétt til að endurheimta hlutinn, nema hann hafi fengið minnst 20% afborgunarverðs greidd við afhendingu hlutar til kaupanda, ef síðustu greiðslu samkvæmt samningnum á að greiða minnst ári eftir afhendingartíma, ella tólfta hluta afborgunarverðs. Útborgun skal þó ávallt nema minnst 15 000 kr.

3. gr.

Vanræki kaupandi greiðsluskyldur sínar, hefur seljandi ekki af þeirri ástæðu rétt til að endurheimta hlutinn, krefjast greiðslu þess, sem ógjaldfallið er eða bera fyrir sig önnur réttaráhrif vanefndanna, nema greiðsludráttur kaupanda hafi

varað minnst 20 daga frá gjalddaga og fjárhæð sú, sem greiðsludráttur hefur orðið á, sé annaðhvort minnst 1/10 hluti afborgunarverðs, eða minnst 1/20 hluti afborgunarverðs, felist fleiri en ein afborgun í greiðslunni eða um sé að ræða loka-kröfu seljanda.

Hafi kaupandi greitt fjárhæð þá, sem greiðsludráttur varð á, ásamt vöxtum og kostnaði seljanda, áður en hluturinn er tekinn úr vörslum hans, getur seljandi ekki borið fyrir sig réttaráhrif þau, sem um ræðir í 1. mgr.

4. gr.

Taki seljandi hlutinn aftur, skal telja verðmæti hlutarins á þeim tíma, er honum er skilað, kaupanda til tekna við uppgjör aðilanna.

Með verðmæti hlutar er átt við þá upphæð, sem seljandi getur fengið fyrir hlutinn við eðlilega endursölu, að lokinn nauðsynlegri lagfæringu á honum, gerist hennar þörf.

5. gr.

Nú endurheimtir seljandi söluhlut og er honum þá heimilt að telja sér til tekna:

1. Þær afborganir, sem ógreiddar eru, þegar endurheimtan fer fram og komnar eru í gjalddaga samkvæmt samningnum.
2. Þann hluta annarra ógreiddra afborgana, sem samsvarar hlutfalli staðgreiðsluverðs af afborgunarverði.
3. Vexti.
4. Óhjákvæmilegan kostnað vegna endurheimtunnar.

Með staðgreiðsluverði er átt við það verð, sem unnt hefði verið að fá fyrir hlutinn við sölu gegn staðgreiðslu á þeim tíma, er samningur var gerður. Þegar afborgunarverðið er 200 000 kr. eða lægra, telst staðgreiðsluverð nema 9/10 hlutum afborgunarverðs, sé annað ekki sannað.

6. gr.

Fari verðmæti hlutar fram yfir það, sem seljandi getur talið sér samkvæmt 5. gr., getur hann ekki endurheimt hlutinn, nema hann greiði kaupanda samtímis mismuninn eða í þeim tilvikum, sem um ræðir í 2. og 3. mgr. 13. gr., setji tryggingu fyrir greiðslunni.

Sé verðmæti hlutarins minna en krafa seljanda samkvæmt 5. gr., getur hann ekki krafist hærri upphæðar en mismunarins.

7. gr.

Hafi seljandi krafist endurheimtu hlutar, getur kaupandi gert upp viðskipti sín við seljanda með því að greiða lokakröfu hans eftir reglum 5. gr. Geri kaupandi það, getur seljandi ekki endurheimt hlutinn.

8. gr.

Þegar fleiri en einn hlutur eru seldir með afborgunarkjörum samkvæmt einum og sama samningi og seljandi vill endurheimta þá, hefur kaupandi rétt til að halda einum hlut eða fleirum eftir eigin vali gegn því að greiða fjárhæð, er svarar til þess, sem lokakrafa seljanda samkvæmt reglum 5. gr. er hærri en verðmæti hinna hlutanna.

Sé lokakrafan lægri en verðmæti þetta, hefur kaupandi rétt til að fá það greitt, sem umfram er, um leið og endurheimtan fer fram.

9. gr.

Seljandi getur ekki áskilið sér, að réttur kaupanda í afborgunarkaupum skuli háður því, að kaupandi efni skuldbindingar sínar í öðrum kaupum eða greiði fjárhæð, sem seljandi á ekki rétt á samkvæmt 5. gr.

Ennfremur er seljanda óheimilt að áskilja sér, að fjárhæð, sem kaupandi greiðir, renni til greiðslu annarra krafna kaupunum óviðkomandi, nema þær eigi rætur að rekja til viðgerðar á söluhlut eða annarra ráðstafana honum viðvikjandi.

Ákvæði í samningi um afborgunarkaup má víkja til hliðar að öllu eða að hluta, ef það yrði talið óheiðarlegt eða andstætt góðum viðskiptaháttum að bera það fyrir sig.

Hafi verið samið um ósanngjarnt afborgunarverð, skal verðið lækkað í það, sem telst vera sanngjarnt. Sé svo, skal þá lækka síðustu afborgun eða afborganir, er greiða skal samkvæmt samningnum. Hafi seljandi krafist óhæfilegs endurgjalds fyrir að veita kaupanda greiðslufrest eða aðrar tilslakanir á samningi, skal lækkun fara fram með sama hætti og að framan greinir.

Í viðskiptum, sem lög þessi taka til, er óheimilt að nota vixla til tryggingar eða greiðslu þess hluta afborgunarverðs, sem gjaldfrestur er veittur á.

Kaupandi hefur þó ekki rétt til þess að halda hlut, sem er tengdur hlut þeim, er seljandi tekur, á þann hátt, að aðskilnaðurinn hefði í för með sér verulega verðrýrnun þess, sem endurheimt er.

10. gr.

Sé svo kveðið á í samningi um afborgunarkaup, að vanefndir kaupanda leiði til þess, að ógreiddar afborganir falli í gjalddaga, fyrr en um hafði samist, og krefji seljandi þar af leiðandi kaupanda um hærri fjárhæð en ella væri gjaldfallin, skal reikna kröfu seljanda eftir reglum 5. gr.

Seljandi getur ekki gert fjárnám fyrir kröfu sinni í hinu selda. Hins vegar getur seljandi gert fjárnám í öðrum eignum kaupanda.

11. gr.

Nú vill seljandi endurheimta hlutinn og skal hann þá snúa sér til fógeta um það, að fullnægðum eftirtöldum skilyrðum:

1. Um kaupin hafi verið gerður skriflegur samningur, sem undirritaður er af kaupanda.
2. Í samningnum sé fyrirvari um eignarrétt seljanda eða um rétt seljanda til endurheimtu.
3. Tilgreint sé í samningnum, hvað kaupandi á að greiða svo og gjalddagi hvernar greiðslu.

Beiðni til fógeta skal vera skrifleg og með henni skal fylgja fyrrnefndur kaupsamningur og krafa seljanda, útreiknuð samkvæmt 4. gr.

12. gr.

Fógeti getur boðað kaupanda til skrifstofu sinnar. Ef seljandi krefst þess, getur slík boðun farið fram, áður en fógetagerð hefst.

Nú mætir kaupandi ekki á síðari stigum fógetagerðar samkvæmt lögum þessum og skal þá fógeti allt að einu taka málið til úrskurðar. Eiga þá reglur 3.—10. gr. laga þessara við, eftir því sem við verður komið.

13. gr.

Meðan á fógetagerð stendur, ber fógeta að leiðbeina aðilum, séu þeir ólög-lærðir og hafi ekki atvinnu af málflutningsstörfum.

Fógeti ákveður verðmæti hlutar og, ef nauðsyn ber til, með aðstoð sérfróðra manna.

Ef annarhvor aðila sættir sig ekki við ákvörðun fógeta, getur fógeti tekið fyrri ákvörðun sína til endurskoðunar að undangengnu mati. Beiðni um slíkt mat verður að vera fram komin, áður en fógetagerð er lokið og skal matsbeiðandi setja tryggingu fyrir matskostnaði. Fógeti ákveður við uppgjör á viðskiptum aðila, hvor þeirra skuli bera kostnað af gerðinni.

Telji fógæti, að fjárhæð sú, sem seljandi hefur talið sér til kostnaðar við endurheimtu hlutarins, sé hærri en sanngjarnt getur talist, getur hann lækkað hana í það, er honum finnst hæfilegt.

14. gr.

Leiki vafi á því, hvort seljandi hefur rétt til þess að endurheimta hlutinn, getur fógæti gert það að skilyrði fyrir gerðinni, að seljandi setji tryggingu fyrir því tjóni, sem ólögmaet endurheimta kann að valda kaupanda.

Nú leikur vafi á því, hvort seljandi á að greiða kaupanda eitthvað vegna endurheimtu hlutarins eða hversu mikið hann skuli greiða, og getur fógæti þá gert það að skilyrði fyrir gerðinni, að seljandi setji tryggingu fyrir hinni umdeildu fjárhæð.

Sama regla gildir, þegar annar aðila lýsir yfir því, að hann muni véfengja ákvörðun um verðmæti samkvæmt 13. gr. við áfrýjun.

Þegar um tryggingar er að ræða, ber fógæta að benda kaupanda á ákvæði 13. gr.

15. gr.

Hafi fógæti fengið seljanda vörslur hlutarins samkvæmt 1. eða 2. mgr. 14. gr. gegn því að setja tryggingu, getur hvor aðila um sig krafist þess, að fógæti úrskurði, að hve miklu leyti fjárhæð sú, sem sett er til tryggingar, skuli renna til kaupanda eða afhent seljanda aftur. Beiðni um þetta skal leggja fram innan viku frá því, að seljandi fékk vörslur hlutarins. Meðan á meðferð málsins fyrir fógætarétti stendur, ber fógæti sömu leiðbeiningarskyldu sem við fógætagerðina sjálfa. Fógæti skal tilkynna aðilum eða umboðsmönnum þeirra, hvenær úrskurður verði kveðinn upp. Framfylgja má úrskurði eftir að 15 dagar eru liðnir frá uppkvaðningu hans, enda hafi úrskurðinum ekki verið áfrýjað.

Nú liða 4 vikur frá lokum fógætagerðar án þess að kaupandi hafi hafist handa um lögsókn gegn seljanda vegna endurheimtu hlutarins eða uppgjörs viðskiptanna, og verður þá tryggingarféð afhent seljanda. Véfengi seljandi hins vegar ákvörðun á verðmæti hlutarins, sbr. 3. mgr. 14. gr., verður tryggingarféð afhent kaupanda, hafi seljandi ekki hafist handa um lögsókn innan frests þess, er áður greinir.

16. gr.

Óheimilt er kaupanda og seljanda að semja fyrirfram sín á milli um lakari kjör kaupanda til handa en kveðið er á um í þeim ákvæðum laga þessara, sem sett eru til verndar rétti kaupanda.

17. gr.

Ef sá, sem í atvinnuskyni selur eða á þátt í sölu hluta með afborgunarkjörum, hefur í þeim viðskiptum gerst sekur um óhæfilega viðskiptahætti gagnvart kaupendum, má svipta hann rétti til að stunda slík viðskipti um tiltekinn tíma eða ævilangt, sé um ítrekuð brot að ræða.

Réttindasvipting samkvæmt 1. mgr. getur farið fram með dómi í refsímáli eða í sérstöku máli.

Sá, sem í atvinnuskyni selur eða á þátt í sölu hluta með afborgunarkjörum andstætt ákvörðun samkvæmt 1. mgr., skal sæta sektum.

18. gr.

Heimilt er ráðherra að breyta með reglugerð ákvæðum 2. gr. og 2. mgr. 5. gr. að því er varðar upphæðir.

Ennfremur er ráðherra heimilt að breyta með reglugerð ákvæði 2. gr. að því er varðar hundraðshluta, almennt eða að því er varðar einstakar vörutegundir.

19. gr.

Allir úrskurðir og ákvarðanir fógetaréttar í málum, sem rekin eru með heimild í lögum þessum skulu sæta kærui til Hæstaréttar. Um kæruiál þessi og meðferð þeirra skulu gilda hin almennu ákvæði hæstaréttarlaga um kærur.

20. gr.

Lög þessi öðlast gildi 1. júlí 1980 og gilda um samninga, sem gerðir verða eftir þann tíma.

Athugasemdir við lagafrumvarp þetta.

Almennt.

Hér á landi, sem og víðast annars staðar, er alltítt, að lausafjárkaup fari fram með þeim hætti, að seljandi lánar kaupanda kaupverðið eða hluta þess um vissan tíma, t. d. þannig að kaupandi greiðir hluta kaupverðsins þegar í stað en greiðir síðan eftirstöðvarnar með tilteknum afborgunum á ákveðnum gjalddögum. Algengt er, að seljandi leitist við að tryggja skilvísa greiðslu eftirstöðva kaupverðsins með því að halda eignarrétti sínum yfir söluhlut, þar til kaupverðið er að fullu greitt, enda þótt kaupandi fái afnot söluhlutar þegar við kaupin. Þegar svo háttar, reynir að sjálfsögðu á margvísleg lögfræðileg vandamál, sem ekki koma til varðandi þau kaup þar sem kaupverðið er greitt út í hönd.

Víða um lönd hefur verið sett löggjöf um afborgunarkaup og mótast sú löggjöf yfirleitt af vilja löggjafans til að vernda hagsmuni kaupenda eða neytenda í þess háttar kaupum. Í upphafi þessarar aldar höfðu Danir, Norðmenn og Svíar sér samvinnu um samningu laga um þetta efni. Árangur þess samstarfs kom fram í því, að í þessum löndum voru sett lög um afborgunarkaup, sem voru að verulegu leyti efnislega samhljóða. Á fundi dómsmálaráðherra Norðurlanda í nóvember 1946 var ákveðið, að tekin skyldi upp endurskoðun á hinum norrænu lögum um afborgunarkaup, þar sem m. a. yrði tekið enn meira tillit til sjónarmiða neytenda en áður hafði verið. Frá því um 1950 hafa síðan verið gerðar ýmsar laga-breytingar í þessa átt á Norðurlöndum.

Hérlandis hefur engin löggjöf verið sett um afborgunarkaup með eignarréttar-fyrirvara. Ákvæði l. 39/1922 um lausafjárkaup veita enga stoð um úrlausn margvíslegra og mikilvægra atriða, sem á reynir í kaupum af þessu tagi og vafasamt er að hve miklu leyti fastar viðskiptavenjur hafa myndast á þessu sviði. Með frumvarpi þessu er stefnt að því að ráða hér bót á. Er leitast við að skýra sem best réttarstöðu og úrræði kaupanda og seljanda við afborgunarkaup og er um margt höfð hliðsjón af norrænum lögum um þetta efni. Að nokkru leyti beinast ákvæði frumvarpsins að því að vernda kaupanda gegn ósanngjörnum kröfum eða harkalegu framferði seljanda, einkum við endurheimtu söluhlutar, en jafnframt er lagt til að seljanda verði tryggð fullnægjandi úrræði vegna vanefnda kaupanda.

Athugasemdir um einstakar greinar.

Um 1. gr.

Í 1. mgr. 1. gr. eru afborgunarkaup skilgreind og verða eftirfarandi atriði að vera fyrir hendi til þess að um afborgunarkaup geti verið að ræða:

- a. Um sé að ræða lausafjárkaup.
- b. Kaupverðið sé greitt í hlutum.
- c. Einn eða fleiri hlutar kaupverðs falli í gjalddaga eftir afhendingu söluhlutar.
- d. Seljandi hafi áskilið sér endurheimtu eða eignarrétt.

Í 2. mgr. eru ákveðin viðskipti, sem fjármögnuð eru af þriðja aðila, lögð að jöfnu við afborgunarkaup.

3. mgr. felur það í sér, að leigusamningar og hliðstæðir afborgunarsamningar falla undir ákvæði frumvarps þessa, ef ætla má, að fyrirhugað hafi verið, að við-

takandi hlutar öðlaðist eignarrétt að honum og leigugreiðslur því í eðli sínu aðeins afborganir af hinum leigða hlut. Nauðsynlegt er að hafa ákvæði þetta til þess að koma í veg fyrir, að farið sé í kringum ákvæði frumvarpsins með þeim hætti, sem hér greinir, en í 4. mgr. er þó sérstaklega tekið fram, að ákvæði 2. og 3. mgr. eigi ekki við um samninga, sem gerðir séu um atvinnutæki eða milli tveggja eða fleiri atvinnurekenda.

Um 2. gr.

Með ákvæði þessarar greinar er komið í veg fyrir, að unnt sé að áskilja endurheimtu eða eignarrétt, nema útborgun við afhendingu sé minnst 20% afborgunarverðs, ef síðustu greiðslu samkvæmt afborgunarsamningum á að greiða minnst ári eftir afhendingu. Sé afborgunartímabilið hinsvegar skemmra en eitt ár miðast lágmarksútborgun við einn tólfta hluta afborgunarverðs þó þannig, að útborgun má aldrei vera lægri en 15 000 kr.

Um 3. gr.

Í þessari grein frumvarpsins er kveðið á um, að óverulegar vanefndir kaupanda á greiðsluskyldum sínum í afborgunarviðskiptum, veiti seljanda ekki rétt til þess að endurheimta hlutinn, krefjast greiðslu þess, sem gjaldfallið 'er eða bera fyrir sig önnur réttaráhrif vanefndanna. Síðan er skilgreint nánar, hversu miklar vanefndir kaupanda verða að vera til þess, að seljandi geti beitt réttaráhrifum þeirra og kemur í því efni til álita bæði tími sá, sem greiðsludrátturinn hefur varað, og fjárhæð sú, sem greiðsludráttur hefur orðið á. Greiðsludrátturinn verður að hafa varað minnst 20 daga frá gjalddaga og fjárhæð sú, sem greiðsludráttur hefur orðið á verður að vera annaðhvort minnst 1/10 hluti afborgunarverðs eða minnst 1/20 hluti afborgunarverðs, felist fleiri en ein afborgun í greiðslunni eða um sé að ræða lokakröfu seljanda. Að því er lokakröfu seljanda varðar verður hér að taka tillit til tveggja sjónarmiða. Annarsvegar er um að ræða það sjónarmið kaupanda að fá að halda hlutnum, þegar hann hefur greitt mestan hluta verðsins, enda þótt greiðsludráttur verði á síðustu greiðslu. Hinsvegar verður að hafa í huga hagsmuni seljanda og nauðsyn á virkum úrræðum honum til handa til að fá kröfu sína greidda. Ef kveðið yrði svo á um, að greiðsludráttur á lokakröfu veitti ekki heimild til að beita réttaráhræðum frumvarpsins, er hætt við, að seljendum yrði í mörgum tilvikum mjög torvelduð innheimta síðustu greiðslna. Því er lagt til, að farinn verði meðalvegur í þessum efnum og sama regla verði lätin gilda um lokakröfu og um greiðslu, sem fleiri en ein afborgun felst í, þ. e. a. s. nægilegt er, að lokakrafan svari til minnst 1/20 afborgunarverðs til þess að unnt sé að beita réttaráhræðum frumvarpsins að fullnægðum öðrum skilyrðum.

Í 2. mgr. er réttur seljanda til að beita réttaráhræðum vegna vanefnda kaupanda enn frekar takmarkaður. Hér er um það að ræða, að greiðsludráttur hafi orðið, en kaupandi greiðir allt að einu, áður en endurheimta fer fram. Er þá kveðið svo á að seljandi geti ekki borið fyrir sig réttaráhrif þau, sem um ræðir í 1. mgr.

Um 4. gr.

Grein þessi kveður á um það, hvernig með skuli fara, ef seljandi endurheimtir hlut. Skal miða verðmæti hlutarins við söluverðs hans á þeim tíma, er honum er skilað, en jafnframt er gert ráð fyrir því, að seljandi geti aukið verðmæti hlutarins með viðgerðum og smærri lagfæringum sé þess þörf og skuli það koma kaupanda til góða. Með þessu er tekið tillit til þess aðstöðumunar, sem er á milli kaupanda og seljanda, því að gera verður ráð fyrir, að seljandi geti með auðveldum hætti, kunnáttu sinnar vegna og aðstöðu, aukið verðmæti hlutar, og er því ekki nema sanngjarnt og í anda þessa frumvarps að slíkt komi kaupanda til góða. Samkvæmt þessu er verðmæti hlutar það, sem ætla má, að seljanda takist að fá fyrir hann í endursölu að frádregnum kostnaði við lagfæringar eða viðgerð á hlutnum, en að söluhagnaði ófrádregnum, sbr. orðalag greinarinnar sjálfrar, „sem seljandi getur fengið fyrir hlutinn við eðlilega endursölu“.

Um 5. gr.

Í fyrri málsgrein þessarar greinar er fjallað um það, sem seljanda er heimilt að telja sér til tekna við uppgjör aðilanna samkvæmt frumvarpi þessu.

Í 1. tl. 1. mgr. er kveðið svo á um, að seljandi geti við endurheimtu talið sér til tekna „þær afborganir, sem ógreiddar eru, þegar endurheimtan fer fram og komnar eru í gjalddaga samkvæmt samningnum“. Hér er átt við hina eiginlegu gjalddaga, sem ákveðnir eru í afborgunarsamningnum sjálfum, þannig að ekki á að taka tillit til ákvæðis um, að vanefndir kaupanda leiði til þess, að allar afborganir séu gjaldfallnar.

Í 2. tl. 1. mgr. segir, að seljandi geti talið sér til tekna „þann hluta annarra, ógreiddra afborgana, sem samsvarar hlutfalli staðgreiðsluverðs af afborgunarverði“. Ákvæði þetta leiðir til þess, að við uppgjör aðila verður að finna, hvert hlutfall staðgreiðsluverðs er af afborgunarverði og lækka ógreiddar og ógjaldfallnar afborganir, sem nemur því hlutfalli. Rök til þessa lækkunarákvæðis eru þau, að seljandi fær greiðslu alls þess, sem eftir stendur af afborgunarverði á því timamarki, þegar endurheimtan fer fram og verður því að sætta sig við, að fjárhæð sú, er hér um ræðir, og honum hefði ekki verið unnt að krefjast greiðslu á samkvæmt samningnum, þar sem hún var ekki gjaldfallin, verði lækkuð um upphæð, sem svarar til áðurgreinds hlutfalls staðgreiðsluverðs af afborgunarverði. Þetta ætti að vera ljóst, þar sem mismunur afborgunarverðs og staðgreiðsluverðs er fólgin í vöxtum, áhættuþóknun o. þ. h.

Samkvæmt 3. tl. 1. mgr. er seljanda heimilt að telja sér vexti til tekna við endurheimtu söluhlutar.

4. tl. 1. mgr. heimilar seljanda að telja sér til tekna óhjákvæmilegan kostnað vegna endurheimtunnar. Með þessu ákvæði er átt við allan nauðsynlegan og beinan kostnað við endurheimtuna sjálfa þ. á m. kostnað við vörslusviptingu hlutarins svo og þóknun fyrir lögfræðilega aðstoð.

Í 2. mgr. greinar þessarar er skilgreint, hvað átt sé við með staðgreiðsluverði. Einnig er sett sú viðmiðunarregla til þess að létta afgreiðslu þessara mála að telja staðgreiðsluverð nema 9/10 hlutum afborgunarverðs, þegar afborgunarverðið er 200 000 kr. eða lægra, ef ekki er unnt að færa sönnur á annað. Ástæðan til þess, að lagt er til, að viðmiðunarreglan skuli einungis gilda, þegar um er að ræða hluti, sem kosta eiga, með afborgunarverði 200 000 kr. eða minna, er sú, að ýmsir annmarkar eru á slíkri viðmiðunarreglu, sem valda því, að ekki þykir fært að láta hana gilda almennt, enda þótt það myndi eflaust létta framkvæmd þessara mála. Má í því sambandi nefna, að hætt er við, að afborgunarviðbótin yrði ákveðin minnst sem fjárhæð, er svarar til 10% lækkunar, þ. e. a. s. við kaupin yrði bætt við fjárhæð, sem síðan er unnt að draga frá, ef um endurheimtu verður að ræða. Almenn viðmiðunarregla gæti þannig leitt til verðhækkunar, sem ella þyrfti ekki að verða. Einnig má benda á, að torvelt er að beita viðmiðunarreglunni í þeim tilvikum, þegar greiða skal, auk afborgunarverðs, vexti af þeim hluta kaupverðsins, sem greiðslufrestur er veittur á.

Með hliðsjón af því, sem að framan greinir, er því lagt til, að farinn sé meðalvegur í þessum efnum og viðmiðunarreglan gildi einungis að tilteknu verðmætismarki.

Um 6. gr.

Með 1. mgr. þessarar greinar er verið að vernda rétt kaupanda í því tilviki, þegar verðmæti hlutarins reynist hærra en krafa seljanda samkvæmt 5. gr. Ber þá seljanda, ef hann vill endurheimta hlutinn, að greiða kaupanda mismun á verðmæti hlutarins og kröfu sinnar samtímis, en í þeim tilvikum, sem um ræðir í 2. og 3. mgr. 14. gr., þ. e. a. s. þegar vafi leikur á því, hvort seljandi á að greiða kaupanda eitthvað vegna endurheimtu hlutarins eða hversu mikið svo og þegar verðmætisákvörðun fólgeta er vefngd, er nægilegt, að seljandi setji tryggingu fyrir greiðslunni.

2. mgr. þessarar greinar þarfnast ekki skýringa.

Um 7. gr.

Með ákvæði 1. mgr. greinar þessarar er kaupanda veittur réttur til að koma í veg fyrir endurheimtu hlutar, enda þótt skilyrði endurheimtu séu fyrir hendi og seljandi hafi krafist hennar, með því að greiða lokakröfu seljanda samkvæmt 5. gr. og gera þannig endanlega upp viðskiptin.

Um 8. gr.

Grein þessi fjallar um það tilvik, þegar fleiri en einn hlutur eru seldir með afborgunarkjörum samkvæmt sama samningi. Ef seljandi vill endurheimta hlutina undir þessum kringumstæðum, hefur kaupandi heimild til þess að halda eftir einhverjum hlutanna með því að greiða fjárhæð, þannig að seljandi fái eftir sem áður full skil kröfu sinnar samkvæmt 5. gr.

Í 2. mgr. er verið að vernda hagsmuni seljanda í þeim tilvikum, þegar aðskilnaður hluta hefur í för með sér verulega verðyrnun þess, sem endurheimt er.

Um 9. gr.

Með ákvæðum 1. mgr. er komið í veg fyrir að unnt sé að blanda öðrum viðskiptum inn í samning um afborgunarkaup eða að öðru leyti að gera rétt kaupanda háðan viðskiptum, óviðkomandi afborgunarsamningum.

Á þetta getur sérstaklega reynt, þegar nýjum viðskiptum milli sömu aðila er bætt inn í áður stofnuð afborgunarviðskipti þeirra, sem ekki er lokið. Er þá um það að ræða, að tveimur eða fleiri sjálfstæðum kaupum er blandað þannig saman, að ætlast er til þess, að á þau sé litið sem eina heild í öllum atriðum. Slíkur háttur er ósanngjarn og óhæfilegur gagnvart kaupanda, m. a. vegna þess, að hann öðlast ekki eignarrétt þess, sem fyrst var selt, fyrr en allir hlutirnir eru greiddir, og kann því að þurfa að bíða óhóflega lengi, þar til hann verður eigandi þess, er selt var samkvæmt fyrsta samningi. Ennfremur má á það benda, að kaupandi getur orðið mjög háður seljanda í þeim tilvikum, þegar viðskiptum er blandað saman svo sem að framan greinir. Nauðsynlegt er því, að viðskiptum á grundvelli afborgunarsamnings sé haldið algerlega aðgreindum frá öðrum viðskiptum aðilanna, þannig að réttur kaupanda samkvæmt tilteknum afborgunarsamningi verði ekki gerður háður öðrum skuldbindingum.

Ákvæði 2. mgr. þessarar greinar er í tengslum við bann 1. mgr. við því að blanda saman fleiri en einum samningi. Samkvæmt gildandi íslenskum rétti getur sá, sem skuldar sama kröfuhafa fleiri en eina skuld, yfirleitt ákveðið sjálfur til hvaða skuldar greiðsla sú, sem hann innir af hendi skuli renna. Hafi skuldari ekki lýst því yfir, þegar greiðsla fer fram, hvaða kröfur hann óskar að greiða, er talið, að kröfuhafi geti þá sjálfur tekið ákvörðun um það, þó þannig, að hagsmuna skuldara sé gætt. Hafi kaupandi fleiri en einn afborgunarsamning við sama seljanda á sama tíma, væri unnt að nokkru leyti að fara í kringum bann 1. mgr. við að blanda saman ólíkum skuldbindingum með því að seljandi áskildi sér í nýjum samningi rétt til að ákveða einhliða til hvaða skuldbindingar greiðsla kaupanda skuli renna. Sama og að framan greinir gildir um allar kröfur, sem eru málinu óviðkomandi, ella væri unnt með auðveldum hætti að fara í kringum hin almennu ákvæði um afborgunarkaup. Reglan er ennfremur í samræmi við ákvæði 8. gr. frumvarpsins, þar sem kveðið er á um rétt kaupanda til að innleysa hluta af hinu selda samkvæmt sama samningi og láta afborgunarsamning þannig haldast að hluta.

Sú undantekning er þó gerð frá aðalreglunni, að seljandi getur áskilið sér, að kröfur, sem eiga rætur að rekja til viðgerða, endurbóta eða annarra ráðstafana á söluhlut, verði fyrst greiddar.

Í ýmsum tilvikum öðrum en þeim, sem sérstaklega er um fjallað hér að framan, kann að vera hætt á því, að seljandi notfæri sér það, að hann hefur yfirleitt sterkari aðstöðu en kaupandi og áskilji sér því þau kjör í afborgunarsamningum, sem kaupanda kann oft að yfirsjáast í hinum prentuðu formum, að óheiðarlegt gæti

talist og andstætt góðum viðskiptaháttum að bera þau fyrir sig. III. kafli l. 7/1936 um samningsgerð, umboð og ógilda löggerninga veitir kaupanda að visu vernd, en þó ekki nógu viðtæka. Í 26. gr. laga nr. 56/1978, um verðlag, samkeppnishömlur og óréttmæta viðskiptahætti er almenn regla um bann við því að hafast nokkuð það að í atvinnustarfsemi, sem brýtur í bága við góða viðskiptahætti, sem tíðkaðir eru í slíkri starfsemi eða er óhæfilegt gagnvart neytendum. Þessa grein er unnt að nota til þess að leiðrétta óhæfilega samningsskilmála, hvort sem er í einstökum tilfellum eða almennt óhæfileg samningsform. Hér á landi eru hins vegar ekki sérstök lög um óhæfilega samningsskilmála eins og í gildi eru í nágrannalöndunum. Það þykir rétt að leggja áherslu á og taka fram um þetta, að því er afborgunar-kaup varðar sérstaklega. Einnig má benda á til samanburðar 34. gr. laga 20/1954 um váttryggingasamninga, en sú grein fjallar um ógildi ósanngjarnra samnings-ákvæða í váttryggingarsamningum. Skv. III. kafli l. 7/1936 um samningsgerð, umboð og ógilda löggerninga verða flestir þeir löggerningar, sem undir þau atvik falla, sem þar er lýst, í heild sinni óskuldbindandi, en hér er lagt til, að ákvæði í afborgunarsamningi megi víkja til hliðar að öllu eða að hluta.

Ákvæði 4. mgr. þessarar greinar tryggja kaupanda möguleika til að fá ósann-
gjarnnt afborgunarverð lækkað. Slíkt getur gerst bæði, þegar um er að ræða lögsókn af hálfu seljanda samkvæmt ákvæðum þessa frumvarps eða í almennu dómsmáli og í sérstöku viðurkenningarmáli, sem kaupandi höfðar til hækkunar verðs. Um mat á verðmæti söluhluta, þegar um er að ræða málsókn fyrir almennum dómstólum, gilda almennar réttarfsreglur. Í síðasta málslið 4. mgr. 9. gr. er sett sú viðbótarregla við hina almennu lækkunarheimild 4. mgr., að skytt er að lækka óhæfilegt endurgjald, sem seljandi hefur krafist utan sjálfs afborgunarsamningsins fyrir að veita kaupanda greiðslufrest eða aðrar tilslakanir. Um slíka lækkun fer með sama hætti og um lækkun afborgunarverðsins sjálfs.

Í 5. mgr. þessarar greinar er kveðið svo á að óheimilt sé að nota víxla í afborg-
unarviðskiptum. Ef víxlanotkun sú, sem tíðkast hefur í viðskiptum þessum, verður oftir sem áður heimil, ef frumvarp þetta verður að lögum, ná ákvæði þess alls ekki tilgangi sínum. Brýn nauðsyn ber til að koma í veg fyrir það, að víxlaviðskiptum sé blandað inn í afborgunarviðskipti. Ef frumvarp þetta verður að lögum, verða selj-
endur að velja um það, hvort þeir kjósa fremur víxlaréttinn eða fyrirkomulag það, sem kveðið er á um í frumvarpi þessu. Ekki verður unnt að hafa hvorn tveggja háttinn á, svo sem nú tíðkast. Flestir munu sammála um, að víxlanotkun keyri úr hófi fram hér á landi og nauðsynlegt sé að úr henni verði dregið. Ákvæði þetta miðar að því, að svo verði.

Um 10. gr.

Með 1. mgr. þessarar greinar frumvarpsins er verið að koma í veg fyrir það, að seljandi geti farið í kringum ákvæði 5. gr., sem mæla fyrir um það, sem honum er heimilt að telja sér til tekna við uppgjör aðilanna.

Ákvæði 2. mgr. eru sett til þess að hindra það, að seljandi freistist til þess að fara í kringum þau ákvæði þessa frumvarps, sem sett eru til verndar rétti kaupanda, með því að leita fullnustu kröfu sinnar á annan hátt en með endurheimtu söluhlutar. Með því að gera fjárnám í hinu selda gæti hann þannig komist hjá skilyrðum 3. gr. frumvarpsins um það, að vanefndir kaupanda þurfi að vera verulegar svo og ákvæði 4. gr. um það, hvernig meta skuli verðmæti söluhlutar, sem ætla má, að yfirleitt yrði hærra en það verð, sem fengist fyrir hlutinn við nauðungarsölu. Spyrja mætti, hvort ekki væri eðlilegast og í mestu samræmi við tilgang frumvarpsins að seljanda sé aðeins heimilt að leita fullnustu kröfu sinnar í söluhlut með endurheimtu hans í samræmi við ákvæði frumvarpsins, þannig að honum sé ekki unnt að leita fullnustu kröfunnar í öðrum eignum kaupanda. Slík skipan myndi tryggja kaupanda þá vernd, sem fólgin er í ákvæðum frumvarps þessa um uppgjör aðila. Þegar litið er til hagsmuna bæði kaupanda og seljanda, sýnist sú leið sem ákvæðið gerir ráð fyrir, eðlilegust, þ. e. að seljandi geti ekki gert fjárnám fyrir kröfu sinni í hinu selda, en geti hins vegar leitað fullnustu í öðrum eignum kaupanda.

Um 11. gr.

Þar sem hér er um beina fógætaerð að ræða og kappkosta verður að hraða málum þessum til þess að tilgangi laganna verði náð, þer nauðsyn til að setja ákveðin lágmarksskilyrði bæði um form og efni afborgunarsamnings. Öll sönnunaratríði í málum þessum verða með þessu móti mun auðveldari og skilyrði öll betri fyrir fógæta til að afgreiða þessi mál. Einnig hvetja slíkar reglur til nákvæmari samningsgerðar milli aðila, en slíkt stuðlar að bættum viðskiptaháttum.

Ef samningurinn fullnægir ekki skilyrðum greinarinnar, getur seljandi ekki endurheimt hlutinn með beinni fógætaerð, en verður að fá aðfararhæfan dóm yfir kaupanda. Rétt er að taka fram að samningur er ekki ógildur, hvorki milli aðila né gagnvart þriðja manni, þótt formskilyrða þeirra, sem hér ræðir, hafi ekki verið gætt.

Ekki er talið rétt að setja frekari formskilyrði en hér greinir, svo sem um opinbera skrásetningu afborgunarsamninga eða annað af því tagi. Slík skilyrði myndu að öllum líkindum valda allt of mikilli skriffinnsku og óhagræði.

Um 12. gr.

1. mgr. þarfnast ekki skýringar.

Í 2. mgr. er fjallað um það tilvik, þegar kaupandi hefur mætt í upphafi, en hættir síðan að mæta á síðari stigum fógætaerðar. Er þá ekki um annað að ræða en fógæti taki mál til úrskurðar. Til þess að hagsmunir kaupanda verði ekki fyrir borð bornir er hins vegar mælt svo fyrir, að ákvæða 3.—10. gr. laganna skuli gælt, eftir því sem við verður komið.

Um 13. gr.

Ákvæði 1. mgr. greinar þessarar er í samræmi við almennar reglur um leiðbeiningarskyldu dómara.

Samkvæmt 2. mgr. greinar þessarar er það lagt á vald fógæta að ákveða verðmæti hluta. Hann getur kvatt til sérfróða menn til þess að meta hlut, ef þörf þykir vera á því. Verðmætisákvæðanir fógæta verða ekki bornar undir hliðsett dómstig, en þeim er að sjálfsgöðu unnt að skjóta til æðra dóms. Nauðsyn þer til þess, að ákvæðanir á verðmæti hluta, sem seldir eru með afborgunarkjörum, séu sem einfaldastar, þannig að þessi mál geti gengið sem fljótast fyrir sig. Ætla má, að fljótlega myndist ákveðnar reglur um framkvæmd mats í málum þessum. Auk þess er líklegt, að fógæti kveðji til sérfróða menn, þegar um vafatilvik er að ræða.

Samkvæmt ákvæðum 3. mgr. eru möguleikar á því að fá verðmætisákvörðun fógæta tekna til endurskoðunar að undangengnu mati og að fullnægðum ákveðnum skilyrðum, sem tilgreind eru í greininni.

4. mgr. þarfnast ekki sérstakra skýringa, sbr. það sem segir um 9. gr.

Um 14. gr.

Eðlilegt þykir og í samræmi við almennar reglur, að seljandi setji tryggingu fyrir því tjóni, sem ólögleg endurheimta kann að valda kaupanda. Kemur að sjálfsgöðu ekki til slíkarar tryggingar, nema í þeim tilvikum, þegar vafi leikur á um endurheimturétt seljanda, en endurheimta allt að eina heimiluð. Það er að sjálfsgöðu fógæti, sem hefur ákvörðunarvald um það, hvort það skuli gert að skilyrði fyrir gerðinni, að seljandi setji tryggingu.

Í 2. mgr. er fógæta einnig heimilað að gera það að skilyrði fyrir gerðinni, að seljandi setji tryggingu, þegar óljóst er, hvort eða hve mikið seljandi kann að skulda kaupanda vegna endurheimtunnar.

Í 3. mgr. er fjallað um véfengingar á verðmætisákvörðunum fógæta samkvæmt 13. gr. frumvarpsins.

Um 15. gr.

Í 1. mgr. er hvorum aðila um sig veittur réttur, þegar svo stendur á, sem greinir í 1. og 2. mgr. 14. gr., að krefjast úrskurðar fógæta um það, að hve miklu leyti tryggingarféð skuli renna til kaupanda eða skilað seljanda. Með þessu ákvæði er

fógeta veitt heimild til þess, eftir kröfu aðila, að taka þau vafatilvik, sem hér um ræðir, til sérstakrar meðferðar og úrskurðar og nota tryggingarféð til jöfnunar milli aðila. Úrskurði fógeta í þessum efnunum má jafna við dóm og er aðfararfrestur hans ákveðinn 15 dagar frá uppkvaðningu, hafi úrskurðinum ekki verið áfrýjað.

Í 2. mgr. eru ákvæði um hvernig fógeti skuli ráðstafa tryggingarfénu í þeim vafa- og ágreiningstilvikum, sem um ræðir og leitt hafa (samkvæmt ákvæðum 14. gr.) til þess, að fógeti hefur gert það að skilyrði fyrir gerð, að trygging sé sett. Sú meginregla er sett í þessum efnunum, að hafi aðili, kaupandi eða seljandi eftir atvikum, ekki hafist handa um lögsókn innan 4 vikna frá því, að fógetagerðinni lauk, þá afhendir fógeti tryggingarféð, eftir þeim reglum, sem kveðið er á um í greininni.

Um 16. gr.

Grein þessi felur í sér, að þau ákvæði frumvarpsins, sem sett eru til verndar rétti kaupanda, eru ófrávikjanleg að því leyti, að óheimilt er að semja fyrirfram um lakari kjör kaupanda til handa en kveðið er á um í frumvarpinu. Ekkert er hins vegar því til fyrirstöðu að semja um betri rétt kaupanda til handa. Greinin tekur til samkomulags milli kaupanda og seljanda, sem gert er áður en þau atvik gerast, er veita kaupanda heimild til að bera fyrir sig rétt þann, sem ákvæði frumvarps þessa veita honum. Þegar atvikin hafa gerst, er hins vegar ekkert því til fyrirstöðu, að kaupandi falli frá rétti sínum.

EKKI verður komist hjá því að gera ákvæði frumvarpsins ófrávikjanleg með þessum hætti og þar með takmarka sanningsfrelsi aðila í afborgunarkaupum, því yfirleitt má gera ráð fyrir því, að seljandi hafi stöðu sinnar vegna meiri möguleika til að ráða efni afborgunarsamnings en kaupandi.

Um 17. gr.

Fordæmi eru fyrir því erlendis, að réttur til að stunda afborgunarviðskipti sé háður sérstökum leyfum. Slíkt fyrirkomulag sýnist of umfangsmikið, en hins vegar er nauðsynlegt, að heimild sé til þess að svipta þann rétti til að stunda afborgunarviðskipti, sem gerist sekur um óhæfilega viðskiptahætti gagnvart kaupendum. Heimild til slíkra úrræða ætti að hafa varnaðaráhrif og stuðla að heilbrigðri þróun þessara viðskipta. Tæpast kemur til réttindasviptingar, þótt seljandi í einstaka tilfelli gerist sekur um ámælisvert atferli. Líta verður svo á, að hann verði að ástunda viðskiptaaðferðir andstæðar góðum viðskiptaháttum að meira eða minna leyti að staðaldri til þess að unnt sé að hefjast handa gegn honum. Óhæfilegir viðskiptahættir í þessum viðskiptum sem öðrum falla undir ákvæði V. kafla laga nr. 56/1978, um verðlag, samkeppnishömlur og ólögmeta viðskiptahætti. Gæti komið til banns samkvæmt ákvörðun samkeppnisnefndar eftir þeim lögum. Aðgerðir og afskipti verðlagsstofnunar og samkeppnisnefndar og sakaferill aðila þar koma til með að skipta miklu máli við mat á því hvort réttindasvipting verður ákveðin.

Hvað skoða beri óhæfilega viðskiptahætti er túlkunaratrúði, sem dómstólar verða að meta. Framkvæmd laga nr. 56/1978, um verðlag, samkeppnishömlur og óréttmeta viðskiptahætti mun skipta megin máli í þessum efnunum. Nokkur dæmi má hó nefna um háttsemi, sem kynni að flokkast undir óhæfilega viðskiptahætti, svo sem það, þegar seljandi hefur hvað eftir annað sett skilyrði í afborgunarsamninga, sem andstæð eru ákvæðum laganna, hefur krafist óhæfilegs verðs, gefið villandi upplýsingar t. d. í auglýsingum o. s. frv.

Ákvarðanir um réttindasviptingu á þessu sviði eru í höndum dómstóla, enda eru hér mikilvægir hagsmunir í húfi, sem gera það nauðsynlegt, að málsmeðferðin verði sem allra tryggust. Er því eðlilegra, að dómstólar fjalli um málin heldur en handhafar framkvæmdavalds.

Um 18. gr.

Í 1. mgr. er ráðherra veitt heimild til þess að breyta tilteknum ákvæðum varðandi fjárhæðir með reglugerð. Nauðsynlegt er, að tók séu á því að færa upphæðir

þessar til samræmis við almennar verðbreytingar, án þess að til lagabreytingar þurfi að koma hverju sinni.

Um 2. mgr. gegnir að nokkru leyti sama máli og um 1. mgr. Verið er að afla heimildar til þess að breyta með tiltölulega skjótvirkum hætti hundraðshluta útborgunar í afborgunarkaupum. Ýmsar breytingar í efnahagslífinu geta leitt til þess, að nauðsynlegt kunni að reynast að breyta ákvæðum frumvarpsins um lágmarksútborgun í afborgunarkaupum.

Um 19. gr.

Hér er lagt til, í samræmi við markmið frumvarpsins, að hraða úrlausn þessara mála og gera hana sem brotaminnsta. Því verður best náð með því, að láta alla úrskurði og ákvarðanir fólga í málum samkvæmt lögum þessum sæta kær, en ekki áfrýjun.

Um meðferð mála þessara skulu ákvæði 22.—33. gr. hæstaréttarlaga.

Um 20. gr.

Hér er lagt til, að aðilum þeim, sem lög um afborgunarkaup snerta helst (einkum seljendum og samtökum þeirra), verði gefinn allríflegur frestur til að kynna lögnum og aðlaga viðskiptahætti sína ákvæðum þeirra. Er því gildistaka miðuð við 1. júlí 1980. Þá er gert ráð fyrir, að lögin taki ekki til samninga, sem gerðir eru fyrir þann tíma.